

POSUDEK OPONENTA BAKALÁŘSKÉ DIPLOMOVÉ PRÁCE

NÁZEV: *Alchymie jako brána ke štěstí*, 73 stran textu, obrázky v textu, seznam pramenů a literatury

AUTOR: Roman ERÖS

VEDOUcí PRÁCE: prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

Odevzdáno na Ústavu českých dějin FF UK v prosinci 2011.

Téma „dějin alchymie“ jistě patří k těm lákavým námětům z raného novověku, které přitahují pozornost veřejnosti, ale poněkud méně již badatelů. Toto nelehké téma, a to ve velmi dlouhé historické perspektivě, si vybral pro svou bakalářskou práci také student Roman Erös. Je ale otázka, nakolik to byla volba šťastná a nakolik se podařilo naplnit standardy požadované po bakalářské práci. Pochybnosti ostatně vzbuzuje již široký a nic neříkající název práce.

Hned úvodem je třeba říci, že text R. Eröse má řadu nedostatků formálních, strukturních i obsahových, počínaje pravopisnými a gramatickými chybami či nedoformulovanými souvětími, které se objevují hned v anotaci práce¹ nebo v obsahu (název oddílu – 2. 4. – „Alchymie v českých zemích“) a potom v podstatě na každé straně textu.² Autor místy špatně skloňuje (jméno „Stephanos“ na s. 9, tamtéž najdeme formulaci: „pozdějšího řeckého filosofova“, podobně jméno „Proklos“, přitom se jedná o jména, jejichž skloňování lze ověřit pouhým pohledem na wikipedii!). Jen drobností je poněkud nezvyklá forma značek poznámek pod čarou nebo skutečnost, že by se v poznámkách pod čarou měly objevovat systematictější zkrácené citace. Je zřejmé, že práce neprošla definitivní úpravou a sjednocením.

Mnohem vážnější výhrady ovšem vyvstanou, pokud se zamyslíme nad vlastním cílem práce a jeho zpracováním. Autor se sice v úvodu snaží charakterizovat některé základní pojmy s problematikou spojené, ale nepokládá si **vůbec** žádné otázky, které chce zpracovat, tím pádem ani není jasné, k **jakým** cílům chce dospět (jen v anotaci zaznívá poznámka, že autor chce poznat „myšlení alchymistů a jejich osudy“). Najdeme tu jen nejasnou formulaci, že se alchymie „pohybuje“ mezi snem a skutečností a že to, co „v dnešní době pokládáme za nemožné, může budoucnost ukázat jako zcela možnou skutečnost“ a dále jakési chabé zdůvodnění, že alchymie „má ... své místo v bádání.“

Celek je pak spíše více či méně podrobným popisem převzatým, zdá se mi, úplně ze sekundární literatury, a to především – jak ukazují nečetné odkazy v poznámkách pod čarou (zdaleka ne vždy přiznané) na dvě práce Vladimíra Karpenka (*Alchymie, dcera omylu a Alchymie, nauka mezi snem a skutečností*, uváděné navíc v seznamu literatury s chybou v názvu, na s. 262 se objevuje dokonce forma *Alchymie, dcera omyly*). Jen pro příklad: na s. 43 vychází autor ze strany 260 Karpenkovy práce *Alchymie, nauka ...* podle odkazů třikrát, ale v podstatě celý text je velmi blízký předloze, na s. 44 už autor necituje Karpenka vůbec. Totéž se opakuje na s. 49, na s. 23 je chybně převzat *Liber Hermetik* (místo *Hermetis*). Mnohokrát je předloha převyprávěna příliš stručně či zmatečně nebo je dokonce nepochopena. Dále autor cituje především ještě B. D. Haageho. Často je některá stránka úplně bez odkazu; na s. 5–32 jsou citovány pouze tyto uvedené tři práce sekundární literatury, aniž by byly při prvním výskytu citovány úplně. Text je členěn někdy na příliš dlouhé odstavce.

¹ Např. „A to byl vlastně začátek bádání a tím o počátek nové vědecké disciplíny a to chemie“; v anglickém překladu „depict“ místo „depict“, záhadné slůvko „deserves“.

² Např. s. 5 – „možnosti o prodloužení života“; tamtéž: „alchymie měla své místo v bádání“, s. 7 za větou „Kde však máme hledat kořeny alchymie“ – chybí otazník, s. 15 – „vlivy měli“, na s. 24 – „o roubovaným stromu“, na s. 26 se z výkladu vytrácí podmět; Arnolda z Villanovy píše autor také jako „z Villanovi“, na s. 30 je úplně „rozhozené formátování“, na s. 43 nahoře najdeme myšlenky v nelogickém sledu: „Jedna z legend tvrdí, že to byl jeho pomocník, který ho probodnul dýkou, aby se zmocnil elixíru života. Ve skutečnosti jedním z jeho pomocníků, neboli famulem, byl Johannes Oporinus“, s. 44 – „což se připisuje chronické otravě rtuť“, nespisovné výrazy: s. 60 „krémy proti uhrům“, „Do galerie alchymistů v Čechách jistě patří i samotný Rudolf II.) atd. atd.)

Struktura práce je poměrně nejasná a nevyrovnaná.³ Schází také úplně zhodnocení pramenů a literatury. Po vysvětlení některých pojmů se autor věnuje předchůdcům evropských alchymistů a poté přechází ke kapitole 2. 1., „historické reflexi alchymie v Evropě a Čechách“, což je spíše historický přehled dějin alchymie než reflexe historiografická, opět na základě oněch dvou prací Karpenkových. Autor tu většinou jen přebírá informace, vůbec se nad nimi nezamýšlí, neinterpretuje (např. v souvislosti s osobností Alberta Velikého). Poněkud neorganicky působí oddíl „Smaragdová deska a kámen mudrců“ či „Theophrastus Philippus Aureolus von Hohenheim – Paracelsus“: bylo by dobré zdůvodnit, proč byly vyčleněny právě ty. V asi nejcennějším oddílu práce „Alchymie v českých zemích“ také nejsou uvedeni všichni důležité autoři a míra pozornosti jim věnovaná se mi jeví zvolena nahodile. Jako „Konec přeludů“ je nazván oddíl o dožívání alchymie, následuje ještě krátká pasáž o laboratoři alchymisty. Závěr v podstatě není závěrem, spíše poetickým ukončením práce. Seznam pramenů a literatury obsahuje jen tři (!) prameny (Agricolovy knihy o hornictví a Paracelsův a Bavorův spis; na Paracelsa ani Agricola jsem však nenašel žádný odkaz v textu) a třináct (!) prací sekundární literatury. Výčet je jistě nedostatečný přehled literatury, jistě by stály za zmínku alespoň zcela aktuální práce Ivo Purše či překladový text René Alleaua.

Teoreticky v pořádku je zamyšlení se nad tím, co znamená slovo „alchymie“ a pokus o shrnutí jeho rozmanitých etymologií.⁴ Poněkud oslabit by se mělo hodnocení osobnosti Herma Trismegista, který stojí někde mezi realitem a mýtem (autor ani nenaznačuje, že to je osoba přinejmenším napůl mýtická, i když, pravda, existují i jeho životopisy, ostatně i základní heslo ve wikipedii je k Hermovi přesnější než tato práce). Přehled dějin alchymie a významných osobností je sice informačně poměrně bohatý (a čtenářsky jistě vděčný, když se dočítáme např. o vztahu jednotlivých kovů k planetám nebo o „zrání“ kovů – jistě by bylo zajímavé sledovat odraz těchto myšlenek v českém prostředí), ale není příliš jasně strukturován chronologicky ani prostorově. Ačkoli je úplně převzat z literatury, zabírá skoro polovinu práce. Výklad o filozofickém myšlení a nauce o prvcích, který by bylo lze nalézt v každé základní příručce o starověké filozofii,⁵ tu má sice své místo, ale měl by být ve stručnější podobě. Dočteme se tu i o detailním rozkladu o smrtelnosti či symbolice hada (s. 13 a dále).

Text obsahuje řadu nepřesných, ba naivních tvrzení: na s. 58 R. Erös hovoří o „protestantské univerzitě“ – spíše to byla škola „nekatolická“, „utrakvistická“.⁶ Přiložené obrázky nejsou úplně kvalitní. Výklad na několika místech směšuje historickou pověst a reálná fakta: jejich oddělení by mělo být základním principem historikovy práce. Do poněkud zmateného výkladu je najednou vložen arabský mudrc Džabir a podrobný popis jeho názorů, které ovšem s tématem práce souvisejí jen volně.⁷ Na s. 18–19 navíc autor např. cituje z Džabirovy Knihy Abstrakce, ale vůbec neuvádí, odkud či podle koho cituje. Poté se zase autor vrací k akkadskému klínovému písmu a vede paralelu mezi sférami řemeslníků a alchymistů, což je myšlenka možná originální, ale ne příliš aktuální v tomto kontextu. Zkratkovité a nepřesné je zhodnocení Avicennova díla atd. Objevíme tu floskule typu Robert Bacon „předběhl polského astronoma Koperníka“, „prý dokonce zdokonalil kompas a upravil juliánský kalendář (s. 26), poznámka 22 – ruský historik N. A. Morozov ho označil za „Newtona v současné chemii“. Nemá smysl uvádět tu všechny příklady podivných nebo nedoformulovaných tvrzení.⁸ Jedná se v podstatě jen o popis

³ Mimochodem v obsahu najdeme špatná čísla stránek, např. pasáž o Paracelsovi začíná až na s. 41.

⁴ Autor tady ale opět vychází výhradně z práce Vladimíra Karpenka, s ničím své výpovědi nekonfrontuje.

⁵ Jméno Empedokla je v této souvislosti na s. 12 zkomoleno na „Emdekola“ v práci najedeme tři varianty jména Paracelsus – jednou také Paraceslus, Paracelus ...

⁶ Dále na s. 14: „Vedle filosofických nebo nábožensko-filosofických vlivů na zrod alchymie působily ještě praktické vlivy. V helénistickém Egyptě, jehož řemeslná výroba dosáhla mezi starověkými civilizacemi vysoké úrovně, byla duchovenstvem pečlivě střežena. (není jasné, co). Odborníci různých profesí pro potřebu chrámů vyráběly šperky, rituální předměty z drahých kovů a jejich slitin, ozdobené drahokamy, polodrahokamy ať už pravými nebo napodobeninami, barevné pigmenty apod. Nejen kněží, ale i samotní řemeslníci střežili tajemství svých řemeslných postupů.“ jistě, jde tady o napodobování kovů, ale následují úvahy: „Byli snad staří Egypťané podvodníci? Byli i nebyli.“

⁷ Příklad opět velmi zjednodušeného tvrzení: s. 18: „Džabir vešel do dějin alchymie jako jedna z největších postav, protože předchozí myšlenky se již vyčerpaly a on se svojí novou teorií o rtuti a síře dal alchymii nový impuls“

⁸ Pozn. 24 na s. 27 – „Církev si znepřátelil tím, že předpověděl konec světa, což by nebylo to nejhorší, protože kdyby s to vyplnilo nic by se už tím nezměnilo, ale především tím, že prohlásil papežské buly za pouhé lidské dílo“; argumentačně zmatená je poznámka č. 34 – „Hermes Trismegistos praví, že jest Bůh všemohoucí z vody (totiž z páry

zajímavých magických praktik bez nějaké hlubší reflexe (univerzální talisman atd.); výčet osobností a zajímavých medailónků o nich. Jistě by bylo důležité se zamyslet nad tím, jaký ohlas tato díla měla v českém prostředí. Určité shrnutí této pasáže najdeme na s. 33.

Nelogicky působí vsuvka o „Smaragdové desce a kamení mudrců“, cenné je nicméně pokládám zohlednění spisu Václava Bavora Rodovského a jeho překladu „Smaragdové desky“ – není však jasné, odkud autor informaci čerpá a nezamýšlí se nad tím, že je právě tento fakt zajímavý. I další výklad je časově bez ladu a skladu (Agrippa z Nettesheimu, Oswaldus Crollius) – nejsou uvedeny roky jejich narození, není naznačeno, proč si vybral právě je; nedopátráme se toho, zda informace o dílech alchymistů čerpal z jejich děl, nebo ze sekundární literatury (kterou je bohužel i tady pouze V. Karpenko). I další formulace jsou spíše úsměvné: s. 41: „protože knihy byly tenkrát drahé“, s. 60 nebo argumentačně velmi slabé: „Zajímavé je také to, že nevím, kde tito „učenci“ měli své laboratoře, protože Zlatá ulička to rozhodně nebyla“.

Poměrně čtivě je napsaný Paracelsův životopis a rozebrány jeho vazby na české prostředí (autor např. zmiňuje dopis Ferdinanda I. znojemskému purkmistrovi: viděl autor tento dopis? nebo odkud převzal citaci?), i když i tato pasáž přináší spíše snůšky zajímavých klepů o alchymistově osobě než shrnutí jeho práce; chybí odkaz na rozsáhlou literaturu přímo o něm.

Od oddílu „Alchymie v českých zemích“ (2. 3., začíná na s. 50), bychom očekávali gros práce.⁹ Autor tu rozlišuje pojmy „alchymie v Čechách“ a „česká alchymie“ a správně zohledňuje všechny práce, které vznikly na českém území. Poměrně zajímavé, ale z literatury převzaté jsou autorovy poznámky o údajných alchymistických zájmech Hynka z Poděbrad Bartoloměj z Chlumce je známější pod jménem Mistr Klaret a existuje o něm rozsáhlá literatura, stejně jako o mistru Albíku z Uničova (a jeho dílo se rozhodně nejmenuje „Regiment sanitatis“). Není jasné, proč si autor vybral zrovna ty a ne jiné práce a autory. Studoval autor přímo rukopisy uložené v knihovně mnichovohradištského zámku?

Jedná se převážně opět spíš o stylisticky neobratný a mírně chaoticky řazený výčet (s. 59: „Jiným mužem i když v evropském měřítku méně známým, byl pan Bavor mladší Radovský z Hustiřan“ – studoval autor některé jeho dílo, např. Jitřní září, kterou vydal O. Zachar (citace tu není úplná). Větší pozornost by si zasloužila tato osobnost, poznamenávám jen, že nelze o něm hovořit jako o „panu“, když pocházel z nižší šlechty. Studoval R. Erös „Kellyho traktát“, který tady zmiňuje? Neúplný je pak výhled na dohasínání vlivu alchymie; kde je třeba jen poznamenat, že třicetiletá válka se neodehrávala na začátku 17. století (s. 69). Autor končí současným „alchymistou“ Armandem Barbaultem, který sesbíral tisíc jiter ranní rosy (s. 71): nevím, nakolik má přímý vztah k alchymii. Závěr shrnuje práci, snaží se valorizovat místo a význam alchymistů, kteří byli řemeslníky i teoretiky; jistě, alchymie procházela vývojem, jak autor píše, ale to je logické, a vnímá alchymii jako obraz doby.¹⁰

Domnívám se, že v této podobě práce nespĺňuje požadavky kladené na historickou práci a vyžaduje důkladné přepracování a prohloubení některých momentů, které se přímo nabízejí: lze např. důsledněji probrat bohemikální souvislosti alchymie, snad také práce Bavora Rodovského z Hustiřan a její vazby k originálu by si zasloužily větší pozornosti.

Uvědomuji si, že můj posudek je velmi kritický. Nechávám již na kandidátovi a komisi, která jej bude posuzovat, jak si poradí při obhajobě samotné.

V Praze, 30. 1. 2012

PHDR. JAN ZDICHYNEC, PHD.

---

tučné neb mastné, neviditelné) všechny věci stvořití ráčil“ ... Zdá se jako by pohanský bůh dělal reklamu křesťanskému božství, jenže to si pisatel kryl záda, aby pohanský bůh neudělal nějakou nepříjemnost jemu, protože by to nebyl dobrý nápad, nějak výrazně prosazovat ho v době, kdy se moc katolické církve rozpínala“. Je to jistě důležité tvrzení, které by ovšem bylo třeba formulovat jinak a hlavně začlenit do dobového kontextu.

⁹ Nevím, proč se autor vymezuje vůči tomu, že alchymie se nerozšířila v Rusku.

¹⁰ Vyznění práce dobře ilustruje poslední odstavec: „Co říci na závěr, snad jen to, že 19. listopadu 1917 E. Rutherford ostřelováním rtuti rychlými neutrony dosáhl transmutace a rtuť se proměnila ve zlato. V roce 1980 pak v USA v Berkeley, v urychlovači částic transmutovaly vizmut na zlato v hodnotě jedné miliardtiny amerického centu. Náklady na pokus však činily 10 000 dolarů, i tak sen alchymistů byl konečně uskutečněn.“